

КРИТЕРІАЛЬНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ В ЛІНГВІСТИЦІ

Поняття концепту у лінгвістиці відображає мовно-мисленеву одиницю, яка формує змістове наповнення багатогранності предметів, явищ і процесів навколишнього світу з його осмисленням через призму свідомості людини, набутими знаннями й досвідом, власним світобаченням.

Дослідження наукових підходів до сутнісного тлумачення концепту і обґрунтування його критеріальних ознак дало можливість простежити їх різноманітність і різноплановість. Науковцями здійснено поділ концептів:

– на прості, які представленні одним словом і складні, що зумовлюються словосполученням чи реченням (за В. Масловою [1, с. 53]);

– на стійкі, оскільки мають у мові постійні засоби репрезентації, актуальні для мислення та комунікації, регулярно вербалізовані та нестійкі, які не мають закріплені засоби вербалізації, перебувають у нестабільному стані формування, глибоко особисті, вербалізовані рідко або зовсім не вербалізовані (за З. Поповою і Й. Стерніним [2, с. 39]);

– з окресленням концептуальних ознак, через призму компонентності. об'єктивного чи суб'єктивного світів, відображених у свідомості диференційовано та диференційованих за ступенем абстрактності (за В. Масловою та З. Поповою, Й. Стерніним) [1, с. 60; 2, с. 60];

– як мотивувальні, образні, поняттєві й ціннісні (за М. Піменовою [3, с. 84]);

– на ціннісні, образні, поняттєві, а також спеціалізовані етнокультурні і соціокультурні, неспеціалізовані й універсальні (за В. Карасиком [4, с. 91; 5, с. 5-20]);

– на однорівневі, багаторівневі та сегментні (за Й. Стерніним [6, с. 58-65]);

– за характером концептуалізованої інформації на уявлення, схеми, поняття, фрейми, сценарій (скрипт) і гештальт (за З. Поповою [7, с. 78-86] і А. Бабушкін [8, с. 52-58]) тощо.

У лінгвістиці критеріальні ознаки концепту досліджуються і обґрунтовуються передусім через значення слів і їх складові елементи. При цьому, структура концепту зумовлює його ядрову побудову як основу, і периферію як сукупність поєднання культури, традицій, особистісного і загально-людського надбання. Так, Ю. Степанов відокремлює рамкові поняття і «концепти-поняття із щільним ядром, де формування рамкового концепту спричинено дисбалансом суспільного розвитку. Окремі з рамкових понять, зазвані відміченим науковцем поняттями із щільним ядром, можуть «насладатися» на певне суспільне явище, спричиняючи інший процес – соціальної оцінки, підлаштування під норму [9, с. 288-306].

З'ясування сутності й виявлення критеріальних ознак концепту З. Масловою здійснено на основі фактуальних елементів, що робить концепт фактом культури, зокрема вихідна форма (етимологія), згорнута до основних ознак історія, сучасні асоціації, оцінки, конотації [1, с. 60]. Розгляд концепту з його поділом на фактуальні елементи дає нам змістовно наповнену інформацію про певні події, явища і процеси відображені через призму світобачення і свідомість людини. Зазначений підхід має доступний характер до сприйняття змістовно-фактуальної інформації, що базується на теоретико-науковій інтерпретації дійсності з власним баченням концепту як ментального утворення та мовно-мисленнєвої одиниці у сучасній англомовній картині світу. Доцільно відмітити, що змістовно-фактуальні елементи концептуально роз'яснюють авторське бачення і розуміння взаємозумовленості явищ і процесів у мовознавстві з врахуванням їх причинно-наслідкових зв'язків, формуючи при цьому пізнавальний і творчий підхід з переосмисленням окремих фактів, відношень до зазначених процесів.

Доцільно відмітити, що у лінгвістиці розглядається окремий параметр, як величина за якою характеризують окрему властивість концепту за певною ознакою, зокрема [3, с. 82-84]:

– *з яви* у національній концептосфері концепти поділяють на питомі, запозичені;

– *розвитку структури* концепти поділяють на ті, що розвиваються, тобто активно використовуються, розширюють свою структуру новими ознаками, а також ті, які застигли, оскільки їх структура не доповнюється нови-

ми ознаками, що пов'язано передусім із зникненням реалій, ілюстрацією цього є перехід слова-репрезентанта з активного лексикуону у пасивний;

– *первинності* концепти поділяють на первинні, тобто основні, оскільки вони з'явилися раніше і послугували підґрунтям для розвитку вторинних та власне вторинні, тобто похідні від первинних;

– *актуальності* концепти бувають провідні, тобто ключові, що широко представлені у пареміологічному фонді, фольклорі, художній літературі і другорядні, які є менш актуальні, їхні репрезентанти менш частотні.

Науково-методичні підходи до обґрунтування критеріальних ознак концепту запропоновані В. Іващенко стосуються окремо взятого параметру «локалізація у конкретній сфері людської свідомості» через призму якого науковець пропонує поділ концепту на [10, с. 392-393, 61]: наукові, ненаукові, логічні, науково-логічні, філософські, історіософічні, моральні, художні, ономатопетичні, естетичні, міфологічні, наївнопобутові, політичні, суспільно-політичні, лінгвістичні тощо. Крім цього науковець зауважує, що типологізація концептів може здійснюватися за різними параметрами, але основними є: походження, статусний вияв ментальності щодо форми й змісту відображення, параметри ментального простору, компонентний склад, характер об'єкта суб'єкта відображення, способи відображення дійсності та критерії цінності в культурі.

Узагальнення наукових підходів до обґрунтування критеріальних ознак концепту дає підстави стверджувати, що у науковій літературі не існує узагальненої інтерпретації і єдиної систематизації концепту за тилами чи ознаками, тобто прослідковується різноманітність і різноплановість у їх зикремленні. Таким чином, дослідженням підтверджено існування значної кількості наукових підходів як до розкриття сутності концепту, так і окреслення його класифікаційних ознак передусім через призму певних особливостей, різноаспектних підходів до його інтерпретації, а також припущення йому властивостей.

Список використаних джерел:

1. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учеб. Пособие. Минск : ТетраСистемс, 2008. 272 с.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 192 с.

3. Пименова М.В. Коды культуры и проблема классификации концептов // Язык. Текст. Дискурс : Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. Вып. 5 / [под. ред. проф. Г.Н. Манаенко]. Ставрополь : Изд-во ПГЛУ, 2007. С. 79-86.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурсию Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
5. Карасик В. И. О типах дискурса // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. Волгоград : Перемена, 2000. С. 5-20.
6. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж : [б. и.], 2001. С. 58-65.
7. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2002. 192 с.
8. Бабушкин А. П. Концепты разпых типов в лексике и фразеологии и методика их выявления // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж : [б. и.], 2001. С. 52-58.
9. Степанов Ю. С. Слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология. – Москва : Academia, 1997. С. 288-306.
10. Івашенко В. Л. Функціональна топологія концептів як одиниць культури // Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 390-397.